

Copyright & Creative Commons:

The copyright of articles published in the *Journal of Financial and Economic Law Research* remains with the author(s). This journal is published as an open access publication, and all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). This license permits use, redistribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial in nature. For more information, please refer to the journal's *Open Access Policy* page.

Recovery of Claims Arising from Misused Banking Facilities through Anti-Money Laundering Institutions

Peyman Hoseinalizadeh Kavdul¹

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research and Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jfel.2026.575901.1079

Received:
31 December 2025

Accepted:
1 March 2026

Published:
11 March 2026

Abstract

Banking facilities play a crucial role in economic development; however, their diversion from designated purposes and utilization in unauthorized activities pose significant challenges to the banking system. The authority granted to the Central Bank under Paragraph (P) of Article 42 of the new Central Bank Law, allowing the withdrawal of funds belonging to a debtor from accounts held by third parties, may serve as an effective mechanism for recovering claims arising from such misused facilities. Nevertheless, the exercise of this authority is accompanied by numerous legal and practical challenges, including potential conflicts with the rights of third parties and difficulties in establishing the beneficial ownership of funds. Using a descriptive-analytical approach, this article seeks to answer the central question of how anti-money laundering laws and institutions can be employed to trace and identify the destinations of funds derived from such facilities when deposited in third-party accounts, and what legal challenges banks may encounter in recovering claims through this mechanism. In this regard, the role of anti-money laundering laws and institutions in identifying and tracing funds that have been used unlawfully or for purposes other than those originally intended is examined. Iran's Financial Intelligence Center and the Central Bank, as the principal institutions in this field, can contribute to the identification and recovery of such claims through the utilization of legal mechanisms and inter-institutional coordination. The study concludes that the exercise of the right to withdraw funds from third-party accounts may enhance the recovery of banking claims; however, its effectiveness depends on safeguarding the rights of third parties, establishing transparent and equitable procedures, enacting clear legal regulations, strengthening institutional cooperation, developing advanced beneficial ownership verification systems, and providing adequate training

1. PhD Student in International Law, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran; Legal Expert, Qarz-e-Hosaneh Mehr Bank, Iran.
Email: imani_peiman@yahoo.com

for relevant stakeholders.

Keywords: Identity fraud, Identity theft, Tax evasion, Paper Company, Economic System.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Peyman Hoseinalizadeh Kavdul: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Competing interests:

The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Hoseinalizadeh Kavdul, Peyman. (2025). Recovery of Claims Arising from Misused Banking Facilities through Anti-Money Laundering Institutions. *Journal of Financial and Economic Law*, 2(3): 243-271.

Extended Abstract

Banking facilities are essential for economic development, yet their diversion from intended purposes toward non-target uses poses serious challenges to the banking system, generating legal, financial, and macroeconomic risks. The Central Bank of Iran's new authority under Clause (P) of Article 42 of the new Central Bank Law - permitting withdrawal of funds belonging to debtors from third-party accounts - offers a potentially effective mechanism for recovering claims arising from misused facilities. However, exercising this authority entails significant legal and operational difficulties, including conflicts with third-party rights, burdens of proof regarding actual fund ownership, and concerns over due process. This descriptive-analytical study examines how anti-money laundering (AML) laws and institutions can be employed to trace and identify the destination of facility funds in third-party accounts, and what legal challenges banks encounter in recovering claims from such sources. It analyses the interface between banking law, AML regulations, and third-party property rights, evaluating both the potential and limitations of the new legal framework. The research first explores Article 42(P) of the Central Bank Law, a legislative innovation that allows the Central Bank to freeze and withdraw funds from accounts held in third parties' names when those funds are proven to belong to bank debtors. Ownership determination requires Central Bank verification and approval by the head of the primary board for banking disputes. While designed to enhance debt recovery efficiency, this provision raises novel legal questions concerning the balance between creditor rights and third-party property rights, as well as the adequacy of procedural safeguards. A central focus is the misuse of bank facilities - loans utilised for purposes other than those contractually specified. Such deviation constitutes a fundamental breach and may involve fraud or misrepresentation. The negative consequences are multi-faceted: (a) reduced banking efficiency through suboptimal resource allocation; (b) legal risks for both borrowers and banks, including civil and potential criminal liability; (c) increased financial risks, reflected in higher non-performing loan (NPL) ratios and threats to bank solvency; and (d) adverse macroeconomic impacts such as slower growth, misallocation of capital toward speculative activities, and distortion of policy objectives. The article then analyses the pivotal role of AML laws and institutions in identifying and tracking illegally or improperly used funds. Iran's AML framework, established by the 2008 Anti-Money Laundering Law (amended in 2018), provides essential mechanisms: customer due diligence (KYC), suspicious transaction reporting (STR), and record-keeping. The Financial Intelligence Unit (FIU) and the Central Bank, as primary AML bodies, can assist through legal mechanisms and inter-organisational coordination. Their monitoring capabilities, data analytics, and reporting obligations can trace diverted funds and establish true ownership. Practical AML tools include: (i) identifying suspicious transactions via mandatory STR; (ii) analysing transaction patterns using advanced technologies; (iii) tracking financial flows to reveal origins and destinations; (iv) financial disclosure requirements enhancing transparency; and (v) international cooperation with bodies like the FATF. These tools, properly integrated into claim recovery, can significantly shorten the recovery cycle and strengthen the legal framework. Legal and operational challenges are thoroughly examined. Conflicts with third-party property rights arise when innocent account holders face asset freezes without prior notice or adequate

opportunity to object. Competing claims from other creditors with prior interests further complicate matters. Proof of actual ownership is often obstructed by insufficient documentary evidence, layering of funds through multiple accounts and transactions, and conflicting ownership assertions. The lack of clear evidentiary standards and procedural safeguards exposes the system to potential abuse and litigation. A significant contribution of the research is its discussion on criminalising the misuse of facilities for non-intended purposes. The article argues that diversion, especially with fraudulent intent, should be recognised as a predicate offence for money laundering, enabling AML authorities to investigate and prosecute such cases more effectively. Drawing on Islamic jurisprudence, while contractual breaches generally entail civil liability, cases involving fraud, deception, or unjust enrichment may justify criminal sanctions. Through expansive interpretation of existing AML provisions, the concept of facility misuse could be integrated into the AML framework, unlocking the full range of AML tools for recovery. The procedural steps under Article 42(P) are outlined: (1) creditor institution submits a request with supporting documentation; (2) Central Bank verifies and obtains approval from the primary board; (3) the third-party account is frozen up to the debt amount; (4) the case is referred to the banking disputes board; (5) a final decision is issued within one to two months; and (6) the debtor may object or appeal. While providing a structured recovery process, these procedures raise concerns about third-party rights, timelines, and the adequacy of appellate mechanisms. To address these challenges, the article proposes comprehensive solutions: (a) developing clear, transparent regulations governing third-party withdrawals; (b) strengthening cooperation between regulatory institutions and banks through joint committees and information-sharing (within confidentiality constraints); (c) implementing advanced ownership verification systems, including blockchain and integrated databases; (d) educating stakeholders - account holders, legal professionals, judges, and bank staff; (e) facilitating judicial processes through specialised tribunals and alternative dispute resolution; and (f) ensuring robust third-party protections, including clear evidentiary standards, procedural fairness, and compensation mechanisms for wrongful freezes. In conclusion, the right to withdraw from third-party accounts, as established under Article 42(P), can significantly improve the recovery of banking claims arising from misused facilities. However, its success depends on balancing creditor interests with third-party rights through transparent and equitable mechanisms. AML laws and institutions are indispensable for tracing diverted funds and proving ownership, but their effective use requires clear regulations, strengthened inter-institutional cooperation, advanced verification systems, and continuous education. Ultimately, proper implementation can enhance financial stability, public trust, and alignment of credit allocation with national development objectives, while reducing the burden of non-performing loans on the banking system.

وصول مطالبات تسهیلات مصرف‌شده در غیر هدف از مجرای نهادهای مبارزه با پول‌شویی

پییمان حسینعلی‌زاده کاودول^۱

چکیده

تسهیلات بانکی نقش کلیدی در توسعه اقتصادی دارند، اما انحراف آنها از مسیر تعیین‌شده و مصرف در محل‌های غیرهدف، چالش‌های جدی برای نظام بانکی ایجاد می‌کند. اختیار بانک مرکزی مطابق بند پ ماده ۴۲ قانون جدید بانک مرکزی مبنی بر برداشت از وجوه متعلق به بدهکار در حساب اشخاص ثالث، می‌تواند ابزار مؤثر وصول مطالبات ناشی از این نوع تسهیلات باشد. با این حال استفاده از این اختیار با چالش‌های حقوقی و اجرایی متعددی همراه است، از جمله تعارض با حقوق اشخاص ثالث و مشکلات اثبات مالکیت واقعی وجوه. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی می‌کوشد به این پرسش اصلی پاسخ دهد که چگونه می‌توان قوانین و نهادهای مبارزه با پول‌شویی را در ردیابی و شناسایی مقاصد وجوه تسهیلات مذکور در حساب‌های ثالث به کار گرفت و چه چالش‌های حقوقی برای وصول مطالبات از این محل، پیش روی بانک قرار می‌گیرد. در همین راستا نقش قوانین و نهادهای مبارزه با پول‌شویی در شناسایی و ردیابی وجوهی که به صورت غیرقانونی یا غیرهدفمند استفاده شده‌اند، تحلیل شده است. مرکز اطلاعات مالی ایران و بانک مرکزی به عنوان نهادهای اصلی در این زمینه، می‌توانند با استفاده از سازکارهای قانونی و هماهنگی‌های بین‌سازمانی، به شناسایی و وصول این مطالبات کمک کنند. درنهایت استفاده از حق برداشت از حساب ثالث می‌تواند به بهبود

پژوهش‌های حقوق

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:
10.48300/jfel.2026.575901.1079

تاریخ دریافت:
۱۰ دی ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:
۱۰ اسفند ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:
۲۰ اسفند ۱۴۰۴

۱. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛ کارشناس حقوقی بانک قرض‌الحسنه مهر ایران.

وصول مطالبات بانکی کمک کند، اما نیازمند رعایت حقوق اشخاص ثالث و ایجاد سازکارهای شفاف و عادلانه، تدوین قوانین شفاف، تقویت همکاری بین نهادهای ایجاد سیستمهای اثبات مالکیت پیشرفته و آموزش ذی نفعان است.

کلیدواژه‌ها: قانون بانک مرکزی، وصول مطالبات، تسهیلات بانکی، حق برداشت، مبارزه با پول شویی.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

پیمان حسینعلی‌زاده کاودول: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

حسینعلی‌زاده کاودول، پیمان. (۱۴۰۴). وصول مطالبات تسهیلات مصرف‌شده در غیر هدف از مجرای نهادهای مبارزه با پول شویی. مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی، ۲(۳): ۲۴۳-۲۷۱.

مقدمه

تسهیلات بانکی به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی تأمین مالی در اقتصاد، نقش مهمی در توسعه اقتصادی ایفا می‌کنند. با این حال استفاده غیرهدفمند از این تسهیلات، به‌ویژه در مواردی که این وجوه به مصارفی غیر از موارد تعیین‌شده در قراردادها اختصاص می‌یابند، چالش‌های جدی برای نظام بانکی ایجاد می‌کند. این پدیده نه‌تنها باعث کاهش کارایی نظام بانکی می‌شود، بلکه ریسک‌های حقوقی و مالی قابل توجهی را نیز به همراه دارد. بند پ ماده ۴۲ قانون جدید بانک مرکزی، اختیار برداشت از حساب‌های اشخاص ثالث را در مواردی که وجوه این حساب‌ها متعلق به بدهکار بانکی باشد، به بانک مرکزی اعطا می‌کند. این اختیار می‌تواند به‌عنوان ابزاری مؤثر برای وصول مطالبات ناشی از تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف مورد استفاده قرار گیرد. با این حال استفاده از این اختیار با چالش‌های حقوقی و اجرایی متعددی همراه است، از جمله تعارض با حقوق اشخاص ثالث و مشکلات اثبات مالکیت واقعی وجوه.

با تصویب قانون جدید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران^۲، موضوعات جدیدی به‌ویژه توسعه نقش نظارتی و اختیارات بانک مرکزی مطرح شده است. به‌طور مشخص تدابیری در رابطه با وصول مطالبات بانک‌ها در ماده ۴۲ اتخاذ شده است که اهمیت آن با توجه به مبلغ حدود ۸۰۰ همتی مطالبات غیرجاری بانک‌ها در دی‌ماه سال جاری قابل‌درک است و در این میان توجه به تسهیلات پرداختی بابت هدف مشخص اقتصادی در حوزه‌ی کسب‌وکارها با رقم هنگفت ۷۶٪/۲ از مجموع تسهیلات پرداختی سیستم بانکی از ضروریات است که نقش این نوع تسهیلات را در هدایت اقتصاد کشور به‌وضوح نمایان می‌سازد (گزارش بانک مرکزی، بهمن‌ماه ۱۴۰۳).

ماده مذکور اجازه برداشت از حساب بدهکاران از موجودی‌های ایشان نزد سایر بانک‌ها را بی‌نیاز از حکم قضایی یا اجرایی دانسته و به دغدغه مهمی در خصوص وصول مطالبات بانک‌ها پاسخ داده است. در همین راستا در بند پ ماده ۴۲ قانون مذکور، قانونگذار پا را فراتر گذاشته و اشاره صریحی نسبت به وصول مطالبات بانکی از محل موجودی اشخاص ثالث (غیر از بدهکار) نموده است که چنانچه مطابق تشخیص بانک مرکزی و تأیید رئیس هیئت بدوی رسیدگی به اختلافات بانکی، وجوه موجود در حساب شخص ثالث متعلق به بدهکار بوده باشد، بانک مرکزی موظف است به درخواست مؤسسه اعتباری بستانکار، موجودی حساب مزبور را تا سقف بدهی قطعی بدهکار، مسدود و هم‌زمان پرونده را به هیئت رسیدگی به اختلافات بانکی که نسبت به صدور دستور مسدودی اقدام کرده، ارسال کند (قانون بانک مرکزی، بند پ ماده ۴۲). این سازکار با حق برداشت از حساب شخص ثالث توسط بانک مرکزی و تشخیص مالکیت واقعی

موجودی حساب، نهاد حقوقی جدیدی^۳ است که امکان قرار گرفتن در قالب مبانی قراردادی از قبیل تعهدات مالی قراردادی شخص ثالث، ضمانت توسط شخص ثالث و وکالت‌نامه رسمی و... و همچنین در قالب مبانی قانونی از قبیل اسناد تجاری (به‌تازگی به دلیل انسداد مبلغ حساب به‌صورت اختصاصی بابت چک مشخص)، وراثت و تصرف غیرقانونی مال غیر در نتیجه جرم اولیه، توقیف اموال نزد شخص ثالث و دارا شدن بلاجهت دارایی و... قابل بررسی است.

به نظر می‌رسد که با توسل به بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی، بتوان به ردیابی^۴ و شناسایی انحراف تسهیلات گیرندگان از تعهد به محل مصرف موردنظر سیاستگذار پرداخت. عمده مطالبات غیرجاری موجود در سیستم بانکی، تسهیلات و تعهدات کلانی است که مربوط به بخش‌های مختلف اقتصادی و در جهت توسعه بخش مزبور ارائه و از مسیر مصرف صحیح موردنظر سیاستگذار منحرف شده و در بخش‌های دیگر صرف سوداگری و بازارهای غیرمولد گردیده است (گزارش بانک مرکزی، بهمن‌ماه ۱۴۰۳). در مورد این تسهیلات شناسایی حساب‌های مقصد‌نهایی (هرچند موجودی شخص ثالث) جهت وصول مطالبات کارساز خواهد بود و می‌تواند از روش‌های اصلی دستیابی به منابعی که غیرفعال شده و وسیله برگرداندن آنها به چرخه تولید باشد و هم‌زمان در آن روی سکه ممکن است زمینه ایجاد سیل پرونده‌های قضایی علیه بانک مرکزی و کلیت سیستم بانکی کشور را فراهم کند.

چگونگی وصول مطالبات بانک‌ها از این محل توسط بانک مرکزی، نقطه برخورد حقوق قانونی اشخاص ثالث با حقوق قانونی اعطایی مطابق بند پ ماده ۴۲ به بانک مرکزی است. چالش‌های حقوقی مرتبط با برداشت از حساب‌های اشخاص ثالث که موجودی آنها متعلق به بدهکاران بانکی است، با مبانی قانونی نحوه شناسایی مالک واقعی حساب در این فرایند ارتباط مستقیم داشته و در جلوگیری از مشکلات حقوقی بعدی نقش اصلی را ایفا می‌کند. در فرایند شناسایی مالک واقعی، موجودی حساب اشخاص ثالث به‌طور خاص صرف‌نظر از قوانین اجرای احکام، قوانین و نهادهای مبارزه با پول‌شویی^۵، نقش اصلی را می‌تواند ایفا نموده و با روش‌ها و ابزار خود از طریق مرکز اطلاعات مالی^۶ اقدام به شناسایی تسهیلات بانکی که منحرف از موضوع قرارداد و قانون به حساب‌های اشخاص ثالث منتقل شده است، نموده و فرایند وصول مطالبات را کوتاه‌تر کند.

3. New legal framework

4. Tracing

5. Money Laundering

۶. این مرکز در سال ۱۳۸۸ در وزارت امور اقتصادی و دارایی ایجاد شده و مسئولیت دریافت، تجزیه و تحلیل، استعلام در خصوص تراکنش‌های مالی مشکوک و تشکیل پرونده‌های فساد مالی و ارجاع آن به مراجع قضایی جهت بررسی بیشتر را بر عهده دارد.

هدف نوشتار حاضر طرح موضوع مطالبات ناشی از تسهیلات بانکی با انحراف مسیر مصرف تسهیلات از محل مصرف موردنظر سیاست‌گذار برخلاف تعهدات قراردادی بانکی و تعهدات قانونی است و همچنین ارتباط آن با چگونگی اجرای بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی در فرایند وصول مطالبات از محل موجودی حساب اشخاص ثالث است. در بررسی مطالبات بانکی، حجم مطالبات مربوط به بخش‌های تولیدی نشان می‌دهد که عدم به‌کارگیری صحیح تسهیلات در چرخه تولید توسط وام‌گیرنده و درنهایت ورشکستگی‌های به تقصیر و تقلب و استفاده از خلأهای قانونی و انتقال غیرقانونی و مغایر با مقررات بانک مرکزی و قوانین دیگر از عمده دلایلی است که برآمده از انحراف از مقررات محل مصرف تسهیلات بانکی است (ملاکریمی، ۱۳۹۴).

به‌طور مشخص، هدف پژوهشگر ارائه راهکاری برای عبور از بروکراسی‌های متعارف بازرسی درخصوص فاکتورسازی، سندسازی و معاملات صوری است که در فرایند مصرف تسهیلات در مواردی خارج از موضوع قرارداد شکل می‌گیرند. در این راستا تلاش شده است تا انحراف از محل مصرف تسهیلات بانکی، از طریق انطباق با عناصر تشکیل‌دهنده جرم پول‌شویی، به‌عنوان جرم منشأ (جرم اولیه) چهارچوب‌بندی و تحلیل شود. آن قسمت از تسهیلات بانکی که بدین طریق مراحل جایگذاری و لایه‌گذاری عمل پول‌شویی بر روی آنها انجام‌شده است، ظرفیت قانونی قرار گرفتن در مصادیق موجودی‌های اشخاص ثالث متعلق به بدهکار مورد اشاره بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی را دارد که از طریق حساب‌های اشخاص ثالث در لایه‌های مختلف پنهان شده است.^۷ این نوع کنترل و شناسایی در مقیاس کوچک‌تر برای تمام انواع تسهیلات بانکی که با موضوع مشخص با هدف توسعه بخش معینی در نظر گرفته شده، نیز قابل‌تعمیم خواهد بود. تعریف صحیح گستره شمولیت مقرر مذکور با توجه به حقوق حمایتی از اشخاص ثالث که دستاویز اشخاص دارای مطالبات غیرجاری خواهد بود، مستلزم وجود ابزار و روش‌های تشخیص قطعی و با نظارت با درجه دقت بالای نهادهای مبارزه با پول‌شویی (در رأس آن مرکز اطلاعات مالی) و در ادامه ادله کافی جهت اثبات منشأ وجوه است.

این مقاله با هدف بررسی چگونگی وصول مطالبات تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف با استفاده از حق برداشت از حساب ثالث و نقش قوانین و نهادهای مبارزه با پول‌شویی در این فرایند، تدوین شده است و در پی پاسخ به این سؤال است که برای وصول

۷. اولین مرحله از فرایند پول‌شویی، جایگذاری یا تزریق عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه به شبکه مالی رسمی با هدف تبدیل عواید مزبور از حالت نقدی به ابزارهای (دارایی‌های) مالی است. مرحله دوم لایه‌گذاری به معنی جداسازی عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه از منشأ یا فعالیت‌های موجد آن، از طریق ایجاد لایه‌های پیچیده‌ای از معاملات یا نقل و انتقالات مالی چندگانه با هدف مبهم ساختن فرایند حسابرسی و مجهول گذاشتن هویت طرفین اصلی معامله و ناممکن کردن ردگیری منشأ عواید مزبور است.

مطالبات تسهیلاتی که در محل غیر هدف مصرف شده است، با توجه به انحراف آن از هدف چگونه می‌توان قوانین و نهادهای پول‌شویی را در ردیابی و شناسایی مقاصد آن وجوه در حساب‌های ثالث به کار گرفت و در این فرایند چه چالش‌هایی در رابطه با حقوق اشخاص ثالث پیش روی مؤسسات اعتباری قرار می‌گیرد؟

۱- ابتکار قانون بانک مرکزی در وصول مطالبات بانکی از محل موجودی حساب اشخاص ثالث

حوزه حقوق بانکی با وجود اینکه یک حوزه میان‌رشته‌ای محسوب می‌شود، خود یک حوزه تخصصی است که به دلیل بانک محور بودن اقتصاد کشور نیازمند توجه ویژه برای نظم دهی به موضوعات آن است. به نظر می‌رسد قرار دادن حقوق بانکی در زیرمجموعه حقوق خصوصی یا حقوق جزا به‌تنهایی کافی نیست، چراکه با توجه به پراکندگی موضوعات آن به اقتضای شرایط مختلف قراردادی یا الزامات قانونی ممکن است مشمول هر یک از آن مجموعه‌ها بشود. نگاه تخصصی به این حوزه را می‌توان تحت عنوان الزام به‌صراحت قانون در ذکر نام سیستم بانکی جهت احصای شمولیت قانون درباره آن مورد توجه قرار داده و حوزه مسائل بانکی را در مقررات جسته‌وگریخته حوزه‌های عمومی و حوزه‌های غیر مرتبط مقررات زدایی نمود.

موضوع موردنظر نوشتار حاضر برای اینکه به چالش موجود درخصوص وصول مطالبات بانکی برآمده از تسهیلات مصرف‌شده در محل غیر هدف با در نظر گرفتن ابزارهای مبارزه با پول‌شویی بپردازد، به نحوی درصدد تحکیم ارتباط بین چند بخش ازجمله قانون بانک مرکزی و قوانین مبارزه با پول‌شویی و حقوق اشخاص ثالث است. پرواضح است که تبیین هرکدام از حوزه‌های مذکور نیازمند بررسی بخش وسیعی از قوانین عمومی کشور است.

نظر به فقدان مطالعه و تحقیق منسجم درباره موضوعات مرتبط با وصول مطالبات بانکی از محل موجودی حساب اشخاص ثالث متعلق به بدهکار و ابتکار قانون جدید بانک مرکزی در این خصوص، علی‌الاصول به بخش‌های مختلفی که به‌واسطه بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی پیوند خورده‌اند، پرداخته می‌شود. تعدد نهادهای کشف جرم اقتصادی مثل پلیس امنیت اقتصادی نیروی انتظامی، پلیس مبارزه با مواد مخدر نیروی انتظامی، پلیس آگاهی نیروی انتظامی، مرکز اطلاعات مالی و دبیرخانه مبارزه با پول‌شویی، بخش مبارزه با جرایم اقتصادی وزارت اطلاعات، معاونت نظارت بانک مرکزی و دادسرای مبارزه با مفاسد اقتصادی در ایران، به‌وضوح نشانگر این پراکندگی و عدم تمرکز و تخصص می‌باشد که حاکی از قوانین موازی و اختلاط در وظایف ایشان است (احسانی و دیگران، ۱۳۹۸: ۳۶۵).

نقطه برخورد حوزه‌های عمومی و تخصصی در این بحث، حقوق اشخاص ثالثی است که وجوه آن در فرایند شناسایی توسط نهادهای مبارزه با پول‌شویی برخلاف اصل صحت درواقع

نقض شده و تعلق آن به بدهکار (شخص غیر از صاحب حساب) اثبات می‌گردد. مطابق اصلاحات صورت‌گرفته در قانون مبارزه با پول‌شویی سال ۱۳۹۷، بار اثبات در این مورد بر دوش صاحب حساب است. (جمالی حاجیانی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۱۸)

بخش‌های اصلی کارویژه‌ای^۸ که می‌توان برای بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی در نظر گرفت، وصول مطالبات از محل موجودی حساب‌های بانکی است که ممکن است متعلق به بدهکار یا اشخاص ثالث باشد. تعلق موجودی حساب شخص ثالث به بدهکار و وصول بدهی بانکی از آن محل، ابتکار جدید در قانون بانک مرکزی است و ظرفیت استفاده در وصول مطالباتی که حاصل از انحراف محل مجاز مصرف تسهیلات بانکی هستند را دارد.

۱-۱- بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی

قوانین بانکی و مالی همواره به‌عنوان ابزارهایی برای تنظیم روابط بین بانک‌ها، مشتریان و سایر ذی‌نفعان در نظام اقتصادی کشورها عمل می‌کنند. یکی از چالش‌های اساسی در این حوزه، وصول مطالبات بانکی از بدهکارانی است که در یک بخش اقتصادی از تسهیلاتی که از طرف سیاست‌گذار برای توسعه آن بخش مطابق قانون بودجه و قوانین مشابه مثل برنامه‌های توسعه در نظر گرفته شده است، برخلاف دستورالعمل‌ها و تعهدات قراردادی و قانونی خود در حوزه‌های غیر هدف سیاست‌گذار استفاده می‌کنند و به دلایل مختلف از بازپرداخت بدهی‌های خود امتناع می‌کنند. به‌طور معمول دلیل اصلی انحراف از محل مصرف مجاز تسهیلات بانکی عبارت از شرایط اقتصادی جامعه به دلیل تورم و تمایل افراد به دستیابی به سود بیشتر در بازارهایی غیر از بخش تولید است که درنهایت به همین دلیل در مرحله بازپرداخت بدهی نیز افراد متمایل به تعویق آن و استفاده از شرایط تورمی در حوزه‌های سفته‌بازی یا بازارهای با سوددهی بیشتر هستند. مطالبات معوق بانکی می‌تواند به اختلال در عملکرد بانک‌ها و حتی بحران‌های مالی منجر شود. از این رو وصول به‌موقع مطالبات بانکی برای حفظ ثبات سیستم بانکی و اقتصادی ضروری است (عباس‌پور و ارسلان‌بد، ۱۳۹۶: ۲۲۵۶).

بند پ ماده ۴۲ قانون جدید بانک مرکزی، با هدف تسهیل فرایند وصول مطالبات بانکی و کاهش ریسک‌های ناشی از بدهی‌های معوق، اختیارات ویژه‌ای به بانک مرکزی اعطا می‌کند. این اختیار به بانک مرکزی اجازه می‌دهد تا در صورت اثبات مالکیت وجوه متعلق به بدهکار، اقدام به برداشت از حساب‌های ثالث کند که درواقع نقطه انحراف از محل مصرف مجاز تسهیلات بانکی هستند که در مسیر انتقال مبالغ آن به حساب‌های مقصد نهایی (حساب شخص بدهکار یا موجودی حساب شخص ثالث متعلق به بدهکار) قابل تعقیب است.

این ماده بر این اصل استوار است که اگر وجوه موجود در حساب‌های اشخاص ثالث، درواقع متعلق به بدهکار بانکی باشد، بانک مرکزی می‌تواند برای وصول مطالبات مؤسسات اعتباری، از این حساب‌ها برداشت کند. این رویکرد مبتنی بر شناسایی مالکیت واقعی وجوه است و نه فقط نام دارنده حساب. به عبارت دیگر اگر بدهکار بانکی از حساب شخص ثالث به‌عنوان ابزاری برای پنهان کردن دارایی‌های خود استفاده کرده باشد، بانک مرکزی می‌تواند از طریق واحدهای مبارزه با پول‌شویی به این حساب‌ها دسترسی پیدا کند.

۱-۲- حق برداشت از حساب شخص ثالث

اختیار بانک مرکزی در حق برداشت از حساب‌های مرتبط با بدهکار، با وجود اینکه می‌تواند به تحقق هدف عمومی وصول مطالبات بانکی کمک کند، از سوی دیگر حقوق فردی اشخاص ثالث را نیز دچار چالش می‌کند. اشخاص ثالثی که حساب‌های آنها تحت تأثیر این قانون قرار می‌گیرد، ممکن است هیچ نقشی در بدهکاری بانکی نداشته باشند. نقض حقوق مالکیت و حریم خصوصی این افراد، می‌تواند به بی‌اعتمادی نسبت به سیستم بانکی و قضایی منجر شود. ایجاد تعادل بین منافع عمومی و حقوق فردی، یکی از چالش‌های اصلی در اجرای این قانون است. اجرای این قانون نیازمند شفافیت و پاسخگویی بانک مرکزی است. بانک مرکزی باید به‌طور شفاف اقدامات خود را توضیح دهد و پاسخگوی اقداماتی باشد که ممکن است حقوق اشخاص ثالث را نقض کند. در مواردی که اقدامات بانک مرکزی منجر به نقض حقوق اشخاص ثالث شود، باید مکانیسم‌های جبران خسارت پیش‌بینی شود. این مکانیسم‌ها می‌تواند شامل پرداخت خسارت مالی یا بازگشت وجوه برداشت‌شده به حساب اشخاص ثالث باشد (قانون مسئولیت مدنی، ماده ۱).

حق برداشت از حساب ثالث، هرچند به تقویت فرایند وصول مطالبات کمک می‌کند، چالش‌های حقوقی ازجمله تعارض با حقوق اشخاص ثالث و مشکلات اثبات مالکیت واقعی وجوه را نیز به همراه دارد. این ماده به‌عنوان ابزاری قدرتمند برای وصول مطالبات بانکی محسوب می‌شود، اما به دلیل تعارضات احتمالی با حقوق اشخاص ثالث، نیازمند بررسی دقیق حقوقی و اجرایی است.

برداشت از حساب‌های اشخاص ثالث حتی در صورت اثبات مالکیت بدهکار، ممکن است با اصل حقوق مالکیت افراد در تعارض باشد. اشخاص ثالثی که حساب‌های آنها تحت تأثیر این قانون قرار می‌گیرد، ممکن است از حقوق خود بی‌اطلاع باشند یا نتوانند به‌راحتی از حقوق خود دفاع کنند. این موضوع می‌تواند به نقض حقوق مالکیت آنها و همچنین نقض اصل برائت و فرض بی‌گناهی اشخاص ثالث منجر شود. از این رو ضروری است اشخاص ثالث از حق دفاع و

دسترسی مؤثر به عدالت برخوردار باشند. این حقوق شامل اطلاع از اقدامات بانک مرکزی، امکان ارائه اسناد و ادله برای اثبات عدم تعلق وجوه به بدهکار و نیز حق اعتراض به تصمیمات اتخاذشده است. در نتیجه فقدان سازکارهای شفاف، منصفانه و کارآمد برای حمایت از حقوق اشخاص ثالث می‌تواند زمینه نقض حقوق آنان را فراهم آورد.

ایجاد تعادل بین منافع عمومی و حقوق فردی، شفافیت و پاسخگویی و تضمین حق دفاع و دسترسی به دادرسی عادلانه برای اشخاص ثالث، از جمله مواردی است که باید در اجرای این قانون مورد توجه قرار گیرد. این ماده در صورتی که با رعایت حقوق اشخاص ثالث و ایجاد مکانیسم‌های شفاف و عادلانه اجرا شود، می‌تواند به بهبود کارایی سیستم بانکی کمک کند (عاصف کبیری و دیگران، ۱۴۰۳: ۱۰۹).

۲- تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف

مصرف تسهیلات در محل غیرهدف به وام‌هایی اشاره دارد که وام‌گیرنده، آنها را برای مقاصدی غیر از هدف تعیین‌شده در قرارداد (مانند خرید مسکن، خودرو یا سرمایه‌گذاری) استفاده می‌کند. این عمل نقض قرارداد است و قانون عواقبی مانند جریمه بانکی، ابطال تسهیلات، پیگرد قانونی و تأثیر منفی بر اعتبار بانکی برای آن متصور است. بانک‌ها با دریافت وثیقه، بازرسی و مدارک اثباتی، از این تخلف می‌توانند جلوگیری می‌کنند. تسهیلات تکلیفی نیز یکی از موارد اصلی این نوع تسهیلات است که با تأکید بر بخش مشخص اقتصادی اعطا می‌شود. همه‌ساله بانک‌ها بخش قابل‌توجهی از تسهیلات تکلیفی را مطابق قوانین بودجه و الزامات برنامه‌های توسعه تأمین می‌کنند که امکان عدم تمدید این تسهیلات در سررسید وجود ندارد، زیرا نه تنها این مشتریان امکان بازپرداخت تسهیلات مذکور را ندارند، بلکه بازپس‌گیری آن موجب توقف تولید و زیان اقتصادی خواهد شد (بانک و اقتصاد، ۱۳۷۸: ۳۶).

تسهیلات بانکی با مقاصد مشخص اقتصادی یک سیاست اقتصادی است که برای تقویت یک بخش اقتصادی و در نتیجه رونق آن و کمک به سرمایه‌گذاری و انباشت سرمایه در آن حوزه خاص با هدف تأثیرگذاری به متغیرهای کلان اقتصادی به کار گرفته می‌شود و در صورت قرار گرفتن در مسیر صحیح آن، می‌تواند با دستیابی به هدف ایجاد ارزش افزوده، کاهش واردات و افزایش ذخایر ارزی و سایر متغیرها حرکت سریعی را به سمت پیشرفت اقتصادی رقم بزند (فتحی آقابابا و دیگران، ۱۳۹۹: ۷۰).

بدیهی است که پیشگیری از ایجاد مطالبات غیرجاری در این حوزه، مستلزم مصرف صحیح تسهیلات در محل و هدف تعیین‌شده برای آنها است. با مصرف این نوع تسهیلات در محل غیرهدف، وجوه تسهیلات بانکی برخلاف تعهدات قانونی و قراردادی، به مصارفی غیر از موارد

تعیین شده در قراردادهای اختصاص می‌یابند که این پدیده می‌تواند پیامدهای منفی متعددی به همراه داشته باشد.

الف) کاهش کارایی نظام بانکی: وقتی تسهیلات در جای دیگری غیر از هدف تعیین شده مصرف می‌شود، منابع بانکی به طور بهینه تخصیص نمی‌یابند و این امر باعث کاهش کارایی نظام بانکی می‌شود. این عمل می‌تواند باعث شود تا پروژه‌ها یا فعالیت‌های اقتصادی مهم به دلیل کمبود منابع مالی، با مشکل مواجه شوند و در نتیجه ارتباط ناصحیح بین نظام‌های مالی و تولیدی به مانعی برای توسعه تبدیل می‌شود (مهرآرا و بهلولوند، ۱۳۹۴: ۳۰).

ب) ریسک‌های حقوقی^۹: استفاده از تسهیلات در محل غیرهدف، نقض آشکار تعهدات قراردادی است و می‌تواند منجر به پیگرد قانونی برای گیرنده تسهیلات شود و هم‌زمان در برخی موارد، بانک‌ها نیز ممکن است به دلیل نظارت ناکافی یا عدم رعایت مقررات، با چالش‌های حقوقی مواجه شوند.

ج) ریسک‌های مالی^{۱۰}: هنگامی که تسهیلات در محلی غیر از هدف تعیین شده مصرف می‌شود، احتمال بازپرداخت آن کاهش می‌یابد؛ زیرا ممکن است فعالیت غیرهدف از سودآوری لازم برخوردار نباشد. این امر می‌تواند به افزایش مطالبات غیرجاری^{۱۱} در ترازنامه بانک‌ها منجر شده و سلامت مالی آنها را تهدید کند.

د) تأثیرات کلان اقتصادی: انحراف منابع مالی از پروژه‌های مولد به سمت فعالیت‌های غیرمولد یا سوداگرانه، می‌تواند رشد اقتصادی را کند کرده و باعث شود تا منابع مالی به جای حمایت از بخش‌های مولد و نیازمند، به سمت فعالیت‌های سوداگرانه یا غیرضروری سوق یابد (مرادی، ۱۴۰۲: ۷۵).

مقابله با انحراف این‌گونه تسهیلات از محل مصرف مجاز با توجه به شناسایی پیامدهای منفی فوق از طریق تقویت نظارت بانکی و افزایش شفافیت، جریمه‌های سنگین برای متخلفان و آموزش و فرهنگ‌سازی می‌تواند در جهت کاهش اثرات اقتصادی و حقوقی آن مؤثر واقع شود. در مجموع تسهیلات مصرف شده در محل غیرهدف نه تنها برای بانک‌ها و گیرندگان تسهیلات، بلکه برای کل اقتصاد کشور می‌تواند زیان‌بار باشد و نیازمند توجه جدی و اقدامات پیشگیرانه است. البته در این میان توجه به دو گروه گیرندگان این تسهیلات که دچار مطالبات غیرجاری در این حوزه هستند، لازم است و باید تفاوت رفتاری توسط مؤسسات اعتباری بین بخش‌های تولیدی که به صورت ارادی و در جهت تمایلات سوداگری و سوءاستفاده از امتیازات این

9. Legal Risk

10. Financial Risk

11. Non-Performing Loans - NPLs

تسهیلات موجب ایجاد مطالبات غیرجاری می‌گردند و بخش‌های تولیدی که به‌ناچار به دلایل فنی و موجه در این مسیر قرار می‌گیرند وجود داشته باشد (فاخر، ۱۳۸۹: ۵).

۳- قوانین و نهادهای مبارزه با پول‌شویی

قوانین و نهادهای مبارزه با پول‌شویی پتانسیل ایفای نقش کلیدی در شناسایی، پیشگیری و مقابله با این پدیده را دارا هستند. یکی از جنبه‌های مهم این مبارزه، تأثیر آن بر فرایند وصول مطالبات است. وصول مطالبات، به‌ویژه در مواردی که با فعالیت‌های غیرقانونی مانند پول‌شویی مرتبط است، نیازمند هماهنگی و اجرای دقیق قوانین و مقررات است. درواقع کمک اصلی قوانین و نهادهای مبارزه با پول‌شویی در این زمینه عبارت است از شناسایی و ردیابی وجوه حاصل از تسهیلات اعطایی به یک بخش اقتصادی خاص.

۳-۱- نقش قوانین مبارزه با پول‌شویی در ایران

قوانین مبارزه با پول‌شویی در ایران، سازکارهای مهمی برای شناسایی منشأ وجوه و مالکیت حساب‌ها فراهم می‌کنند. در این بخش، به بررسی این قوانین و نقش آنها در فرایند وصول مطالبات پرداخته می‌شود.

قوانین مبارزه با پول‌شویی در ایران به‌منظور شفافیت مالی، شناسایی منشأ وجوه و مالکیت حساب‌ها و جلوگیری از فعالیت‌های غیرقانونی مانند پول‌شویی، تأمین مالی تروریسم و سایر جرایم مالی وضع شده‌اند. این قوانین نقش مهمی در فرایند وصول مطالبات می‌توانند ایفا کنند، چراکه با شناسایی دقیق مالکیت حساب‌ها و منشأ وجوه، امکان ردیابی و بازپایی مطالبات تسهیل می‌شود. در این بخش به بررسی مهم‌ترین قوانین و سازکارهای مرتبط با مبارزه با پول‌شویی در ایران و نقش آنها در فرایند وصول مطالبات پرداخته می‌شود.

الف) قانون مبارزه با پول‌شویی: قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران در سال ۱۳۸۶ تصویب شد و در سال ۱۳۹۷ اصلاحاتی در آن صورت گرفت. این قانون به‌عنوان چهارچوب اصلی برای مقابله با پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم در ایران عمل می‌کند. برخی از مهم‌ترین مفاد این قانون عبارت‌اند از:

- شناسایی مشتریان^{۱۲}: مؤسسات مالی و اعتباری موظف‌اند تا هویت مشتریان خود را به‌دقت بررسی و ثبت کنند. این فرایند شامل احراز هویت، شناسایی منشأ وجوه و بررسی سابقه مالی مشتریان است (قانون اصلاح قانون مبارزه با پول‌شویی ۱۳۹۷، ماده ۳).
- گزارش معاملات مشکوک: مؤسسات مالی موظف‌اند تا هرگونه معامله مشکوک یا

غیرعادی را به واحد اطلاعات مالی گزارش دهند. این گزارش‌ها شامل معاملات بزرگ، غیرمعمول یا فاقد توجیه اقتصادی است (قانون اصلاح قانون مبارزه با پول‌شویی ۱۳۹۷، ماده ۷).

- حفظ سوابق: مؤسسات مالی باید سوابق مالی مشتریان را برای مدت مشخصی نگهداری کنند تا در صورت نیاز، امکان ردیابی معاملات و شناسایی منشأ وجوه فراهم شود (قانون اصلاح قانون مبارزه با پول‌شویی ۱۳۹۷، ماده ۴).

ب) واحد اطلاعات مالی^{۱۳}: واحد اطلاعات مالی ایران به‌عنوان نهاد مرکزی برای جمع‌آوری، تحلیل و انتشار اطلاعات مربوط به معاملات مالی مشکوک فعالیت می‌کند. این واحد نقش کلیدی در شناسایی فعالیت‌های پول‌شویی و جرایم مالی ایفا می‌کند. اطلاعات جمع‌آوری‌شده توسط این واحد می‌تواند در فرایند وصول مطالبات مورد استفاده قرار گیرد، چراکه این اطلاعات می‌تواند به شناسایی دارایی‌ها و حساب‌های مرتبط با بدهکاران کمک کند.^{۱۴}

ج) تغییرات در قانون اصلاح قانون مبارزه با پول‌شویی (۱۳۹۷): اصلاحات سال ۱۳۹۷ بر تقویت سازکارهای نظارتی و افزایش شفافیت مالی تمرکز داشت. برخی از مهم‌ترین این تغییرات عبارت‌اند از:

- افزایش جریمه‌ها: جریمه‌های سنگین‌تری برای مؤسسات مالی که قوانین مبارزه با پول‌شویی را رعایت نکنند، در نظر گرفته شد (قانون اصلاح قانون مبارزه با پول‌شویی ۱۳۹۷، ماده ۱۲).

- گسترش دامنه شمول: این اصلاحات دامنه شمول قانون را به مؤسسات غیرمالی مانند مشاوران املاک، پلافرم‌ها و سایر کسب‌وکارهای پرخطر گسترش داد (قانون اصلاح قانون مبارزه با پول‌شویی ۱۳۹۷، ماده ۱).

د) نقش قوانین مبارزه با پول‌شویی در وصول مطالبات: قوانین مبارزه با پول‌شویی با ایجاد شفافیت مالی و شناسایی دقیق منشأ وجوه، نقش مهمی در فرایند وصول مطالبات ایفا می‌کنند. برخی از مزایای این قوانین در این زمینه عبارت‌اند از:

- شناسایی دارایی‌های بدهکاران: با استفاده از اطلاعات جمع‌آوری‌شده از طریق سازکارهای KYC و گزارش معاملات مشکوک، امکان شناسایی دارایی‌ها و حساب‌های بانکی بدهکاران فراهم می‌شود. این امر به طلبکاران کمک می‌کند تا دارایی‌های بدهکاران را ردیابی و مطالبات خود را وصول کنند.

- جلوگیری از انتقال غیرقانونی وجوه: قوانین مبارزه با پول‌شویی مانع از انتقال

13. Financial Intelligence Unit (FIU)

۱۴. مطابق آیین‌نامه تشکیلات مرکز اطلاعات مالی در سال ۱۳۹۸ با تصویب هیئت‌وزیران تشکیل شد.

غیرقانونی وجوه به خارج از کشور یا پنهان کردن دارایی‌ها می‌شوند. این امر به طلبکاران اطمینان می‌دهد که دارایی‌های بدهکاران در دسترس خواهد بود.

- افزایش شفافیت مالی: شفافیت مالی ناشی از اجرای قوانین مبارزه با پول‌شویی، امکان ردیابی معاملات و شناسایی دارایی‌های پنهان را فراهم می‌کند. این شفافیت به‌ویژه در پرونده‌های حقوقی مرتبط با وصول مطالبات مربوط به تسهیلاتی که وجوه آنها عامدانه به کانال‌های غیرمجاز انتقال یافته‌اند، بسیار مفید است.

قوانین مبارزه با پول‌شویی در ایران با ایجاد شفافیت مالی و شناسایی منشأ وجوه، با الزام مؤسسات مالی به رعایت استانداردهای KYC و گزارش معاملات مشکوک، امکان ردیابی دارایی‌های بدهکاران را می‌توانند فراهم کنند. با این حال چالش‌هایی در اجرای این قوانین وجود دارد که نیاز به تقویت نظارت و بهبود سازکارهای اجرایی دارد. درنهایت اجرای مؤثر این قوانین می‌تواند به افزایش اعتماد در نظام مالی و تسهیل فرایند وصول مطالبات کمک کند.

۳-۲- نقش نهادهای مرتبط با مبارزه با پول‌شویی

نهادهای مرتبط با مبارزه با پول‌شویی، ازجمله مرکز اطلاعات مالی ایران و بانک مرکزی، نقش اصلی را در شناسایی و وصول مطالبات ناشی از تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف خواهند داشت. در این بخش به بررسی نقش این نهادها و سازکارهای همکاری بین آنها پرداخته می‌شود. بر اساس ماده ۳۸ آیین‌نامه اجرایی و ماده ۱۴ الحاقی قانون مبارزه با پول‌شویی، واحدهای مبارزه با پول‌شویی مکلف به ارسال پرونده اشخاص مذکور در تبصره (۳) ماده (۴) قانون به مراجع اداری و قضایی و اعلام آن به مرکز هستند.

نهادهای مرتبط با مبارزه با پول‌شویی در ایران، ازجمله مرکز اطلاعات مالی ایران و بانک مرکزی، در شناسایی و وصول مطالبات ناشی از تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف ظرفیت نقش‌آفرینی دارند. این نهادها با استفاده از سازکارهای قانونی و هماهنگی‌های بین‌سازمانی، تلاش می‌کنند تا از سوءاستفاده از منابع مالی و پول‌شویی جلوگیری کنند. در ادامه نقش این نهادها و سازکارهای همکاری بین آنها بررسی می‌شود.

الف) مرکز اطلاعات مالی ایران: مرکز اطلاعات مالی ایران به‌عنوان نهاد اصلی در مبارزه با پول‌شویی، مسئول جمع‌آوری، تحلیل و ارسال اطلاعات مربوط به معاملات مالی مشکوک به مراجع قضایی و اداری است. این سازمان بر اساس ماده ۳۸ آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پول‌شویی، موظف است تا پرونده‌های مربوط به اشخاصی که در تبصره ۳ ماده ۴ قانون مبارزه با پول‌شویی ذکر شده‌اند را به مراجع قضایی و اداری ارسال کند و این اطلاعات را به مرکز

اطلاع‌رسانی کند. این اقدامات به شناسایی و پیگیری موارد سوءاستفاده از تسهیلات مالی و مصرف آنها در محل غیرهدف کمک می‌کند.

ب) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران: بانک مرکزی به‌عنوان نهاد نظارتی بر نظام بانکی، نقش مهمی در کنترل و نظارت بر جریان تسهیلات و جلوگیری از سوءاستفاده از آنها دارد. بانک مرکزی با استفاده از ابزارهای نظارتی و گزارش‌گیری از بانک‌ها و مؤسسات مالی، می‌تواند مواردی که تسهیلات در محل غیرهدف مصرف شده‌اند را شناسایی کند؛ همچنین بانک مرکزی با همکاری مرکز اطلاعات مالی ایران می‌تواند مطابق ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی، اطلاعات مربوط به معاملات مشکوک را به اشتراک بگذارد تا اقدامات لازم در ارتباط با بند پ آن ماده برای وصول مطالبات انجام شود.

ج) همکاری بین نهادها: همکاری بین مرکز اطلاعات مالی ایران و بانک مرکزی برای مبارزه با پول‌شویی و شناسایی تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف، از طریق سازکارهای زیر قابل انجام است:

- تبادل اطلاعات: مرکز اطلاعات مالی ایران و بانک مرکزی به‌طور مستمر اطلاعات مربوط به معاملات مالی مشکوک و تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف را با یکدیگر به اشتراک بگذارند. این تبادل اطلاعات به شناسایی سریع‌تر موارد سوءاستفاده کمک می‌کند. تبادل اطلاعات بین مرکز اطلاعات مالی ایران و بانک مرکزی بر اساس ماده ۷ و ۱۱ قانون مبارزه با پول‌شویی، ماده ۶ و ۸ آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پول‌شویی و دستورالعمل‌های بانک مرکزی صورت می‌گیرد.
- گزارش‌دهی: بانک‌ها و مؤسسات مالی موظف شوند تا هرگونه معامله مشکوک با موضوع تسهیلاتی که در محل غیرهدف مصرف شده‌اند را به بانک مرکزی و مرکز اطلاعات مالی ایران گزارش دهند. این گزارش‌ها پایه‌ای برای اقدامات بعدی است.
- پیگیری قضایی: پس از شناسایی موارد سوءاستفاده، مرکز اطلاعات مالی ایران پرونده‌ها را به مراجع قضایی ارسال می‌کند تا اقدامات قانونی لازم برای وصول مطالبات انجام شود.
- آموزش و آگاه‌سازی: هر دو نهاد با برگزاری دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های تخصصی، سعی در افزایش آگاهی کارکنان بانک‌ها و مؤسسات مالی در مورد شناسایی و گزارش معاملات مشکوک دارند.

با وجود تلاش‌های صورت‌گرفته، چالش‌هایی در مسیر مبارزه با پول‌شویی در ارتباط با وصول مطالبات ناشی از تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف قابل‌بررسی است. ازجمله این چالش‌ها

می‌توان به پیچیدگی فرایندهای مالی، عدم شفافیت در برخی معاملات و محدودیت‌های فنی در شناسایی معاملات مشکوک اشاره کرد. برای مقابله با این چالش‌ها، تقویت سیستم‌های نظارتی، استفاده از فناوری‌های پیشرفته مانند هوش مصنوعی و یادگیری ماشین برای تحلیل داده‌های مالی از راه‌حل‌های قدرتمندی هستند (درانی و آذین‌مهر، ۱۴۰۲: ۲).

۴- وصول مطالبات تسهیلات مصرف شده در محل غیرهدف

برای ورود به بحث وصول مطالبات مربوط به این نوع تسهیلات توجه به بخش مراحل اجرایی موردنظر بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی و متعاقب آن نحوه ورود نهادهای مبارزه با پول‌شویی برای تسهیل فرایند پیش‌بینی شده برای وصول مطالبات مطابق بند پ ماده ۴۲ ضروری است. درواقع ابزارهای مبارزه با پول‌شویی برای تسهیل اجرای مقرر مذکور ضروری و راهگشا به نظر می‌رسند.

۴-۱- مراحل اجرایی برداشت از حساب ثالث

در چهارچوب بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی^{۱۵}، مراحل اجرایی برداشت از حساب ثالث شامل شناسایی حساب‌های متعلق به بدهکار، اثبات مالکیت واقعی وجوه موجود در حساب‌ها و اقدامات قانونی مرتبط با مسدودی و برداشت از حساب به شرح زیر است:

الف) درخواست مؤسسه اعتباری بستانکار: مؤسسه اعتباری بستانکار (بانک طلبکار) با ارائه مدارک معتبر (مانند حکم قطعی دادگاه یا اسناد قانونی یا قراردادی دیگر) به بانک مرکزی، درخواست مسدودی و برداشت از حساب شخص ثالث را مطرح می‌کند. این درخواست باید شامل اطلاعات کامل بدهکار (مانند کد ملی، شماره شناسنامه، یا شماره ثبت شرکت) و میزان بدهی قطعی باشد.

ب) تشخیص بانک مرکزی و تأیید رئیس هیئت بدوی: بانک مرکزی با بررسی مدارک ارائه‌شده، تشخیص می‌دهد که وجوه موجود در حساب شخص ثالث متعلق به بدهکار است. این تشخیص باید توسط رئیس هیئت بدوی رسیدگی به اختلافات بانکی تأیید شود.

ج) مسدودی حساب ثالث: پس از تأیید رئیس هیئت بدوی، بانک مرکزی موظف است تا موجودی حساب شخص ثالث را تا سقف بدهی قطعی بدهکار مسدود کند. حداکثر زمان مسدودی یک ماه در حالت عادی است که در صورت اعتراض و ارجاع پرونده به هیئت

۱۵. به نظر نگارنده این مقرر به‌عنوان نهاد حقوقی جدیدی است که با ابتکار قانونگذار قابلیت استناد در جهت وصول مطالبات مربوط به تسهیلاتی را دارد که توسط مشتری (بدهکار) با پنهان‌سازی وجوه آن در لایه‌های مختلف از دسترس و نظارت مؤسسات اعتباری (بستانکار) خارج می‌شوند.

تجدیدنظر، این مدت به دو ماه افزایش می‌یابد.

د) ارجاع پرونده به هیئت رسیدگی به اختلافات بانکی: هم‌زمان با مسدودی حساب، پرونده به هیئت رسیدگی به اختلافات بانکی ارسال می‌شود تا در مورد تعلق وجوه به بدهکار تصمیم‌گیری شود. هیئت مذکور موظف است در مدت‌زمان تعیین‌شده (یک یا دو ماه) حکم قطعی صادر کند.

ه) صدور حکم قطعی: اگر هیئت رسیدگی به اختلافات بانکی حکم قطعی مبنی بر تعلق وجوه به بدهکار صادر کند، بانک مرکزی موظف است وجوه مسدودشده را به حساب مؤسسه اعتباری بستانکار واریز کند. اگر در مهلت تعیین‌شده (یک یا دو ماه) حکم قطعی صادر نشود، بانک مرکزی موظف است مسدودی حساب را رفع کند.

ز) اعتراض بدهکار: اگر بدهکار مدعی شود که وجوه برداشت‌شده متعلق به وی نیست، می‌تواند به هیئت انتظامی بانک مرکزی مراجعه و اعتراض خود را مطرح کند. هیئت انتظامی موظف است ادعای بدهکار را بررسی کند. اگر ادعای بدهکار صحیح باشد، مؤسسه اعتباری بستانکار موظف است وجوه برداشت‌شده را بلافاصله به حساب بدهکار مسترد کند. اگر ادعای بدهکار رد شود، وجوه برداشت‌شده نزد مؤسسه اعتباری بستانکار باقی می‌ماند.

ح) رفع مسدودی حساب: در صورتی که حکم قطعی مبنی بر تعلق وجوه به بدهکار صادر نشود یا ادعای بدهکار توسط هیئت انتظامی تأیید شود، بانک مرکزی موظف است مسدودی حساب را رفع کند.

این فرایند با هدف حفظ حقوق همه طرفین (بدهکار، بستانکار و شخص ثالث) توسط قانونگذار در نظر گرفته شده است.

۴-۲- ابزارهای قوانین مبارزه با پول‌شویی در فرایند وصول مطالبات موضوع بند پ ماده ۴۲

قوانین مبارزه با پول‌شویی می‌توانند با استفاده از ابزارهای خود، فرایند وصول این مطالبات را تسهیل نمایند. در این بخش به بررسی ابزارها و سازکارهای استفاده از این قوانین برای شناسایی وجوهی که به مصارف غیرهدف اختصاص یافته‌اند، پرداخته می‌شود. قوانین مبارزه با پول‌شویی^{۱۶} در شناسایی و ردیابی وجوهی که به‌صورت غیرقانونی یا غیرهدفمند استفاده شده‌اند، می‌توانند به تسهیل فرایند وصول مطالبات کمک کنند. این قوانین با ایجاد چهارچوب‌های نظارتی و گزارش‌دهی، امکان ردیابی جریان‌های مالی غیرشفاف را فراهم می‌کنند. در ادامه سازکارهای استفاده از این قوانین برای شناسایی وجوهی که به مصارف غیرهدف اختصاص یافته‌اند، بررسی می‌شود:

الف) شناسایی تراکنش‌های مشکوک

- گزارش‌دهی تراکنش‌های مشکوک^{۱۷}: بانک‌ها و مؤسسات مالی موظف‌اند تا تراکنش‌هایی که ممکن است مرتبط با پول‌شویی یا فعالیت‌های غیرقانونی باشند را به مراجع مربوطه گزارش دهند. این گزارش‌ها می‌توانند به شناسایی وجوهی که به‌صورت غیرهدفمند استفاده شده‌اند، کمک کنند.
- تحلیل الگوهای تراکنش: با استفاده از فناوری‌های پیشرفته مانند هوش مصنوعی و یادگیری ماشین، الگوهای تراکنش‌های غیرعادی شناسایی می‌شوند. این الگوها ممکن است نشان‌دهنده استفاده غیرهدفمند از وجوه باشند.

ب) ردیابی جریان‌های مالی

- شناسایی مبدأ و مقصد وجوه: قوانین مبارزه با پول‌شویی، مؤسسات مالی را ملزم می‌کنند تا مبدأ و مقصد وجوه را به‌دقت بررسی کنند. این امر به شناسایی وجوهی که به‌صورت غیرقانونی انتقال یافته‌اند یا به مصارف غیرهدف اختصاص یافته‌اند، کمک می‌کند.
- استفاده از سیستم‌های ردیابی بین‌المللی: همکاری با نهادهای بین‌المللی مانند گروه اقدام مالی^{۱۸} و سازمان‌های نظارتی دیگر، امکان ردیابی جریان‌های مالی فرامرزی را فراهم می‌کند.

ج) افشای اطلاعات مالی

- شفاف‌سازی حساب‌ها و دارایی‌ها: قوانین مبارزه با پول‌شویی، مؤسسات مالی را ملزم می‌کند تا اطلاعات مربوط به حساب‌ها و دارایی‌ها را به‌صورت شفاف افشا کنند.
- استفاده از فناوری بلاک چین: فناوری بلاک چین می‌تواند به ایجاد شفافیت بیشتر در جریان‌های مالی کمک کند و امکان ردیابی وجوه را به‌صورت دقیق‌تر فراهم کند.

د) همکاری بین‌المللی

- تبادل اطلاعات بین کشورها: قوانین مبارزه با پول‌شویی، کشورها را ملزم به همکاری و تبادل اطلاعات در مورد فعالیت‌های مالی مشکوک می‌کنند.
- استرداد دارایی‌های غیرقانونی: با استفاده از قوانین بین‌المللی، امکان استرداد دارایی‌هایی که به‌صورت غیرقانونی انتقال یافته‌اند، فراهم می‌شود.

17. Suspicious Transaction Report (STR)

18. Financial Action Task Force (FATF)

ه) تحقیقات مالی و قضایی

- تحقیقات جامع مالی: مراجع قضایی و نظارتی می‌توانند با استفاده از قوانین مبارزه با پول‌شویی، تحقیقات جامعی در مورد جریان‌های مالی مشکوک انجام دهند.

- ضبط و مصادره دارایی‌ها: در صورت اثبات استفاده غیرقانونی یا غیرهدفمند از وجوه، مراجع قضایی می‌توانند اقدام به ضبط و مصادره این دارایی‌ها کنند.

ز) آموزش و آگاهی‌بخشی

- آموزش کارکنان مؤسسات مالی: آموزش کارکنان مؤسسات مالی در مورد قوانین مبارزه با پول‌شویی و نحوه شناسایی تراکنش‌های مشکوک، می‌تواند به شناسایی سریع‌تر وجوه غیرهدفمند کمک کند.

- افزایش آگاهی عمومی: افزایش آگاهی عمومی در مورد خطرات پول‌شویی و اهمیت شفافیت مالی، می‌تواند به کاهش استفاده غیرهدفمند از وجوه کمک کند.

قوانین مبارزه با پول‌شویی با ایجاد چهارچوب‌های نظارتی و گزارش‌دهی، ابزارهای قدرتمندی برای شناسایی و ردیابی وجوهی که به‌صورت غیرقانونی یا غیرهدفمند استفاده شده‌اند، فراهم می‌کنند. استفاده از این قوانین در فرایند وصول مطالبات، می‌تواند به بهبود شفافیت مالی و کاهش فعالیت‌های غیرقانونی کمک کند. در رابطه با اصول کلی حقوقی نیز اصل صحت و اماره تصرف موجب توقف تکلیف گزارش‌دهی معاملات مشکوک توسط مقامات اداری نمی‌شود، زیرا گزارش‌دهی در راستای انجام وظایف اداری و قانونی بوده و بیانگر اتهام به شخص موضوع گزارش نیست (جمالی حاجیانی و دیگران، ۱۴۰۲).

۵- چالش‌ها

استفاده از حق برداشت از حساب ثالث با چالش‌های حقوقی و اجرایی متعددی همراه است، از جمله تعارض با حقوق اشخاص ثالث و مشکلات اثبات مالکیت واقعی وجوه. در این بخش به تحلیل این چالش‌ها پرداخته می‌شود که بیشتر ناشی از تعارضات احتمالی با حقوق اشخاص ثالث و مشکلات مرتبط با اثبات مالکیت واقعی وجوه هستند.

۵-۱- تعارض با حقوق اشخاص ثالث

این تعارض به اشکال مختلف قابل‌تصور بوده و بسته به ماهیت واقعی وجوه موجود در حساب اشخاص، ممکن است موجب مسئولیت بانک در برداشت از آن حساب بشود که در زیر به بخشی از این مفروضات اشاره می‌گردد؛

الف) تعارض با حقوق مالکیت: حق برداشت از حساب ثالث ممکن است با حقوق مالکیت شخص ثالث تعارض پیدا کند. در ابتدا با توجه به اصل صحت باید دلایل و شواهد عدم تعلق وجوه به او جمع‌آوری شده و مطابق ادله قانونی احراز گردد.

ب) تعارض با حقوق طلبکاران و حقوق بانک‌ها و مؤسسات مالی دیگر: در برخی موارد ممکن است حساب ثالث به‌عنوان وثیقه یا تضمین برای طلبکاران مورد استفاده قرار گیرد. در این حالت، برداشت از حساب ثالث می‌تواند با حقوق طلبکاران تعارض پیدا کند، طلبکاران ممکن است ادعا کنند که این برداشت به ضرر آنها بوده و حقوق آنها را نقض کرده است. در مواردی حتی تقدم و تأخر نیز در این خصوص موجب مسئولیت بانک خواهد شد.

۵-۲- مشکلات اثبات مالکیت واقعی وجوه

یکی دیگر از چالش‌های مهم در استفاده از حق برداشت از حساب ثالث، مشکلات مرتبط با اثبات مالکیت واقعی وجوه است. این مشکلات می‌توانند در موارد زیر بروز کنند:

الف) فقدان اسناد و مدارک کافی: در بسیاری از موارد، اثبات مالکیت واقعی وجوه موجود در حساب ثالث به دلیل فقدان اسناد و مدارک کافی با مشکل مواجه می‌شود.

ب) وجود ادعاهای متعارض: در برخی موارد ممکن است چندین شخص ادعا کنند که وجوه موجود در حساب ثالث متعلق به آنهاست. در این حالت، اثبات مالکیت واقعی وجوه به دلیل وجود ادعاهای متعارض با مشکل مواجه می‌شود.

ج) مشکلات مرتبط با انتقال وجوه: در برخی موارد ممکن است وجوه موجود در حساب ثالث از طریق انتقال‌های بانکی یا سایر روش‌ها به حساب دیگری منتقل شده باشد. در این حالت، اثبات مالکیت واقعی وجوه به دلیل پیچیدگی‌های مرتبط با ردیابی انتقال‌ها و شناسایی مالک واقعی وجوه با مشکل مواجه می‌شود.

۵-۳- لزوم جرم‌انگاری مصرف تسهیلات در محل مصرف غیرمجاز

با نگاه دقیق‌تر در موضوع تسهیلات بانکی مصرف‌شده در محل غیرهدف، افزایش سرمایه‌گذاری‌های غیرمولد و سوداگرانه و در نتیجه کاهش رشد اقتصادی و در عمل تأثیر بر ناترازی بانک‌ها و افزایش مطالبات غیرجاری در نتیجه نارسایی‌های ساختاری در زمینه نظارت نمایان می‌گردد (افخمی و خسروی، ۱۴۰۲). تسهیلاتی که برخلاف تعهدات قانونی و قراردادی در غیر هدف آن مصرف می‌شود برای اینکه در قالب قوانین مبارزه با پول‌شویی قابل تعقیب باشد، باید در حدود موارد مصرح قانون مربوطه تطبیق‌سازی شود تا بتوان به مساعدت نهادهای مبارزه با پول‌شویی برای ورود به این حوزه امیدوار بود. در همین خصوص نیاز به تعریف مفهوم این نوع تسهیلات و بررسی ظرفیت‌های قوانین مبارزه با پول‌شویی برای شناسایی چنین جرمی است.

در فقه اسلامی، اصل بر این است که تخلف از تعهدات مالی جنبه کیفری ندارد و فقط موجب ضمان مدنی است؛ اما در مواردی خاص مانند تقلب، تدلیس، یا سوءنیت در استقراض، فقه اسلامی ضمانت‌های شدیدتری را در نظر می‌گیرد (قنواتی، ۱۴۰۰: ۸). همچنین می‌توان با استناد به قاعده «اکل مال به باطل» و توسعه قلمرو آن، بر این نظر بود که در صورت اثبات وجود نیت تقلب و فریب در اخذ تسهیلات بانکی مورد بحث و عدم بازپرداخت آن، رفتار مزبور مصداق تصرف نامشروع در اموال تلقی گردد. در این صورت چنین رفتاری می‌تواند واجد وصف کیفری شناخته شده و در زمره جرایم قرار گیرد و از این حیث به‌عنوان جرم منشأ (جرم مقدم) پول‌شویی مورد تحلیل واقع شود.

در نظام حقوقی ایران، تخلف از تعهدات ناشی از قانون و قرارداد، هر دو دارای پیامدهای حقوقی و کیفری هستند. با توجه به اینکه این نوع مصرف تسهیلات در غیر هدف از نظر قواعد فقهی با اشکال مواجه است، ناظرین شرعی باید با نظارت مؤثر اقدام به ممانعت از بروز این اشکالات نمایند و از مانع اصلی ورود به این حوزه که همانا اصل صحت است، عبور نموده و در لزوم نظارت با وجود احترام به اصل صحت، سیستم بانکی را در ایفای نقش نظارتی و کارآمدی آن در سیاست‌های اقتصادی مساعدت نمایند (غلامی، ۱۴۰۳).

قانون مبارزه با پول‌شویی به دلیل تأکید آن بر رخ دادن جرم کیفری درواقع خروج از تعهدات قراردادی را از مشمولیت خود خارج نموده است، اما با تفسیر موسع از ماده ۲ قانون مبارزه با پول‌شویی، این امکان فراهم می‌شود تا مالی که از طریق نامشروع به دست آمده، به‌عنوان منشأ جرم پول‌شویی قابل‌شناسایی باشد (رستمی، ۱۳۹۸). مطابق بند ب ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی، رئیس‌کل موظف است تا اسامی اشخاصی را که با استفاده از اطلاعات موجود در سامانه‌های حاکمیتی بانک مرکزی، مظنون به اخلاف در بازار پول تشخیص داده می‌شوند، به دادستانی کل کشور ارسال و پس از تأیید دادستان کل کشور، به کلیه اشخاص تحت نظارت ابلاغ کند. با توجه به اینکه اعتبارات از روش‌های اعمال سیاست‌های پولی بانک مرکزی است، موضوع اعتبارات اعطایی مؤسسات اعتباری و تعهد قراردادی و در مواردی قانونی مبنی بر مصرف آن در محل مشخص در قالب بند ب ماده ۴۲ قابل تعریف و منطبق‌سازی است.

۶- راهکارها

استفاده از حق برداشت از حساب ثالث با چالش‌های حقوقی و اجرایی متعددی همراه است که این چالش‌ها بیشتر ناشی از تعارض با حقوق اشخاص ثالث و مشکلات اثبات مالکیت واقعی وجوه هستند. برای کاهش این چالش‌ها، تدوین قوانین و مقررات شفاف، ایجاد سازکارهای اثبات مالکیت و افزایش همکاری بین بانک‌ها و مراجع قضایی می‌تواند به‌عنوان راهکارهای مؤثر

موردتوجه قرار گیرد.

الف) شفافیت در فرایند برداشت از حساب ثالث، باید با تعریف دقیق شرایط و ضوابط برداشت از حساب ثالث، تعریف دقیق شرایط و ضوابط برداشت از حساب، تعیین مرجع صالح برای صدور مجوز برداشت و الزام به ثبت و مستندسازی کلیه تراکنش‌ها، افزایش یابد و حقوق تمامی طرف‌های درگیر به‌طور متوازن تضمین شود.

ب) تقویت همکاری بین نهادهای نظارتی و بانک‌ها از طریق ایجاد سازکارهای ارتباطی مستقیم، تشکیل کمیته‌های مشترک متشکل از نمایندگان نهادهای نظارتی، بانک‌ها و مراجع قضایی و اشتراک‌گذاری اطلاعات در چهارچوب قوانین محرمانگی از بروز تعارضات جلوگیری می‌کند.

ج) ایجاد سیستم‌های اثبات مالکیت پیشرفته از طریق استفاده از فناوری بلاک چین به‌عنوان یک سیستم شفاف و غیرقابل دست‌کاری، ایجاد پایگاه‌های داده یکپارچه برای ثبت اطلاعات مالکیت وجوه و تراکنش‌های مالی در جهت تقویت دقت تشخیص منشأ وجوه مؤثر خواهد بود.

د) آموزش و آگاهی‌بخشی به ذی‌نفعان، از جمله صاحبان حساب‌ها، وکلا، قضات و کارکنان بانک‌ها از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی، تهیه راهنماهای عملی برای صاحبان حساب‌ها و افزایش آگاهی عمومی می‌تواند در پیشگیری از تعارضات و گاه یک قدم قبل‌تر در عدم شکل‌گیری فعل نامشروع مصرف تسهیلات در محل غیرمجاز نقش مؤثری ایفا کند.

ه) تسهیل فرایندهای قضایی با ایجاد سازکارهایی برای کاهش زمان رسیدگی، تشویق طرف‌های درگیر به استفاده از روش‌های جایگزین حل اختلاف مانند داوری و میانجی‌گری و ایجاد دادگاه‌های تخصصی که در قالب هیئت‌های رسیدگی در بانک مرکزی به‌صورت ابتکاری در حال شکل‌گیری است و با وجود ابهاماتی درخصوص کارکردهای موازی با قوه قضائیه، نویدبخش توجه ویژه به بخش تخصصی حقوق بانکی می‌باشد.

نتیجه‌گیری

مقاله حاضر به بررسی چگونگی وصول مطالبات ناشی از تسهیلات بانکی که در محل غیرهدف مصرف شده‌اند، با استفاده از حق برداشت از حساب اشخاص ثالث مطابق بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی پرداخته است. این موضوع از آن جهت حائز اهمیت است که انحراف تسهیلات بانکی از مسیر تعیین‌شده نه‌تنها کارایی نظام بانکی را کاهش می‌دهد، بلکه ریسک‌های حقوقی و مالی قابل‌توجهی را نیز به همراه دارد. در این راستا قانون جدید بانک مرکزی با اعطای اختیارات ویژه به بانک مرکزی، امکان برداشت از حساب‌های اشخاص ثالث را در مواردی که وجوه این حساب‌ها متعلق به بدهکار بانکی باشد، فراهم کرده است. این اقدام اگرچه می‌تواند

به بهبود وصول مطالبات بانکی کمک کند، اما با چالش‌های حقوقی و اجرایی متعددی همراه است که نیازمند بررسی دقیق و ارائه راهکارهای مناسب است. وصول مطالبات بانکی به‌ویژه در مواردی که تسهیلات در محل غیرهدف مصرف شده‌اند، برای حفظ سلامت نظام بانکی و اقتصادی کشور ضروری است. انحراف تسهیلات می‌تواند منجر به افزایش دارایی‌های غیرجاری در ترازنامه بانک‌ها شود و سلامت مالی آنها را تهدید کند. علاوه بر این انحراف تسهیلات از مسیر تعیین شده می‌تواند تأثیرات منفی کلان اقتصادی داشته باشد، از جمله کند شدن رشد اقتصادی و هدایت منابع مالی به سمت فعالیت‌های غیرمولد.

با بررسی ابعاد مختلف حقوقی بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی مشخص شد که این مقرر با وجود اینکه با چالش‌های حقوقی و اجرایی متعددی از جمله تعارض با حقوق اشخاص ثالث و مشکلات اثبات مالکیت واقعی وجوه، همراه است، ظرفیت این را دارد که به‌عنوان ابزاری مؤثر برای وصول مطالبات ناشی از تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف مورد بهره‌برداری سیستم بانکی قرار بگیرد. این چالش‌ها نیازمند تدوین قوانین و مقررات شفاف و ایجاد سازکارهای اثبات مالکیت دقیق است. در همین زمینه قوانین و نهادهای مبارزه با پول‌شویی می‌توانند نقش کلیدی در شناسایی و وصول مطالبات ناشی از تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف ایفا کنند. این قوانین با ایجاد شفافیت مالی و شناسایی دقیق منشأ وجوه، امکان ردیابی دارایی‌های بدهکاران را فراهم می‌کنند. مرکز اطلاعات مالی ایران و بانک مرکزی به‌عنوان نهادهای اصلی در این زمینه با استفاده از سازکارهای قانونی و هماهنگی‌های بین سازمانی، می‌توانند به شناسایی و وصول مطالبات کمک کنند. با این حال چالش‌هایی در اجرای این قوانین وجود دارد که نیاز به تقویت نظارت و بهبود سازکارهای اجرایی دارد.

درنهایت استفاده از حق برداشت از حساب ثالث مطابق بند پ ماده ۴۲ قانون بانک مرکزی، می‌تواند به بهبود وصول مطالبات بانکی کمک کند، اما نیازمند رعایت حقوق اشخاص ثالث و ایجاد سازکارهای شفاف و عادلانه است. اشخاص ثالثی که حساب‌های آنها تحت تأثیر این قانون قرار می‌گیرند، ممکن است هیچ نقشی در بدهکاری بانکی نداشته باشند و حقوق مالکیت آنها نقض شود. علاوه بر این مشکلات اثبات مالکیت واقعی وجوه نیز از چالش‌های مهم در این زمینه است. در بسیاری از موارد، اثبات مالکیت واقعی وجوه موجود در حساب ثالث به دلیل فقدان اسناد و مدارک کافی یا وجود ادعاهای متعارض با مشکل مواجه می‌شود. قوانین و نهادهای مبارزه با پول‌شویی می‌توانند نقش کلیدی در شناسایی و وصول مطالبات ناشی از تسهیلات مصرف‌شده در محل غیرهدف ایفا کنند. در راستای حل چالش‌های حقوقی، تدوین قوانین و مقررات شفاف، تقویت همکاری بین نهادهای نظارتی و بانک‌ها، ایجاد سیستم‌های اثبات مالکیت پیشرفته، آموزش و آگاهی‌بخشی به ذی‌نفعان و تسهیل فرایندهای قضایی می‌تواند به

کاهش چالش‌ها و بهبود کارایی نظام بانکی کمک کند.

به نظر نگارنده ایفای نقش نهادهای مبارزه با پول‌شویی در وصول مطالبات بانک‌ها از ضروریات حال حاضر سیستم بانکی است. با توجه به اینکه شرایط اقتصادی جامعه متأثر از تورم و متعاقب آن فرار سرمایه‌های مولد به سمت بازارهای سوداگرانه و سفته‌بازی و بخش‌های غیرمولد است، تنها وصول مطالبات و بازپرداخت تسهیلات و برگرداندن آن به ترازنامه بانک‌ها کارساز نخواهد بود، زیرا این چرخه ناصحیح نه با بازپرداخت یا وصول مطالبات بلکه با مصرف صحیح و بجا به چرخه اقتصادی صحیح مطابق نظر سیاست‌گذار کمک خواهد کرد. تعمیم این نوع نظارت و پایش حساب‌های مشتریان به مراحل قبل از دریافت تسهیلات، خود عامل بازدارنده دیگری است که با توجه به پیشرفت‌های فنی در حوزه فناوری اطلاعات و جمع‌آوری داده‌ها و به‌تازگی تحلیل قابل‌انکای داده‌ها توسط هوش مصنوعی ظرفیت عملیاتی شدن دارد. نظارت در این زمینه فقط به صورت اداری طبق تجربه چندین دهه سیستم بانکی ایران بی‌شک کارساز نیست و نزدیک شدن قانون بانک مرکزی به ایجاد نظارت قضایی تخصصی سیستم بانکی علی‌رغم انتقادات در زمینه موازی‌کاری‌های مفروض بین نهادهای عمومی کشف جرم، قدم‌های مؤثر و مثبتی است که می‌تواند به تخصصی شدن حقوق در زمینه امور بانکی کمک نموده و ضعف‌های نظارت‌های فعلی را از میان بردارد. در جامعه‌ای که سیستم بانکی به دلیل ضعف در بخش‌های دیگر اقتصاد به مجرای اصلی تأثیرگذاری سیاست‌گذار در متغیرهای کلان اقتصادی تبدیل شده است، مسیر صحیح برای خروج از شرایط اقتصادی فعلی و بهبود تدریجی آن در نظارت دقیق، صحیح و بومی‌سازی استانداردهای بین‌المللی (FATF, Palermo, Egmont group, FSRB, Basel Committee on Banking Supervision, APG, MENAFATF) قابل تعریف است.

فهرست منابع

- احسانی، بهمن، عبدالله هندیانی، احمد قاسمی و مرتضی نیازخانی. (۱۳۹۸). الگوی عملیاتی کشف جرم بر اساس ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران. مطالعات مدیریت انتظامی، ۱۴(۴).
- افخمی، اصغر و کاظم خسروی. (۱۴۰۲). نقش نظام بانکی در ایجاد جرم پول‌شویی و پیشگیری از آن. دومین کنفرانس ملی مطالعات بنیادین حقوقی - فقهی (نظریه‌ها، رویکردها و چالش‌ها)، مشهد.
- بانک و اقتصاد. (۱۳۷۸). تأثیر تسهیلات تکلیفی بر پرتفوی بانک‌ها/ بخش دوم - تأثیر تسهیلات تکلیفی بر صورت‌های مالی و ترازنامه بانک‌ها. بانک و اقتصاد، (۴).
- بانک مرکزی. (۱۴۰۳). قسمت آمار و داده‌های بانک مرکزی، عملکرد تسهیلات پرداختی بانکها و هدف از دریافت تسهیلات. قابل دسترسی در: <https://cbi.ir/simplelist/31741.aspx>
- جمالی حاجیانی، امیر، اسماعیل عبدالهی و احمد میرزایی. (۱۴۰۲). رویکرد قانونگذاری ایران در گزارش معاملات مشکوک به پول‌شویی و موانع قانونی، فقهی و اجرایی آن. آموزه‌های فقه و حقوق جزا، ۲(۶).
- جمالی حاجیانی، امیر، اسماعیل عبدالهی و احمد میرزایی. (۱۴۰۰). رسیدگی به پول‌شویی و اثبات آن در پرتو سیاست جنایی تقنینی - قضایی ایران و استانداردهای FATF. نشریه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۵(۸).
- Doi: 10.22080/lps.2021.22541.1275
- درانی، زهره و محمود آذین‌مهر. (۱۴۰۲). هوش مصنوعی و امنیت مالی: راهکارهای نوین برای پیش‌بینی تخلفات بانکی. پنجمین کنفرانس محاسبات نرم. گیلان-رودسر: دانشگاه گیلان.
- رستمی، هادی. (۱۳۹۸). تحصیل مال از طریق نامشروع در پرتو مقررات پول‌شویی. نشریه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، (۱۳).
- عباس‌پور، محمدحسین، محمدرضا ارسلان‌بد. (۱۳۹۶). بررسی مطالبات غیر جاری نظام بانکی ایران و ارائه راهکارهایی برای جلوگیری و تسهیل در وصول مطالبات. یازدهمین کنگره ملی پیشگامان پیشرفت، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- عاصف کبیری، زهرا، مصطفی‌السان و مهرباب داراب‌پور. (۱۴۰۳). شخصیت استقلالی حقوقی و راهکارهای حفظ امنیت بانک‌های مجازی، مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی، (۱۱).
- Doi: 10.48300/jfel.2024.452421.1027
- غلامی، حسین. (۱۴۰۳). نظارت داخلی بانک‌ها بر رعایت حقوق مصرف‌کننده در قراردادهای بانکی با مشتریان در قوانین جمهوری اسلامی ایران. مجموعه مقالات دهمین کنفرانس بین‌المللی و ملی مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق، تهران.
- فاخر، هوشنگ. (۱۳۸۹). بدهی‌های معوق بانکی. نشریه نامه اتاق بازرگانی، (۵۱۱-۵۱۲).
- فتحی آقابابا، محسن، خسرو عزیزی و محمود محمودزاده. (۱۳۹۹). آثار تسهیلات بانکی در بخش‌های مختلف اقتصادی بر رشد ارزش افزوده صنعت، خدمات، کشاورزی و ساختمان و مسکن. نشریه مدل‌سازی

- اقتصادی، ۱۴(۵۰).
- قنواتی، جلیل. (۱۴۰۰). ضمان قهری یا مسئولیت مدنی. همایش ملی جایگاه مسئولیت مدنی در حقوق کیفری ایران (با تأکید بر قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲)، تهران.
- مهرآرا، محسن و الهه پهلولوند. (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بر ریسک اعتباری بانکها در ایران. مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، ۲(۴).
- مرادی، یاسر. (۱۴۰۲). لزوم جایگزینی نظارت عملیاتی با نظارت بخشنامه‌ای در نظام بانکی. نشریه تازه‌های اقتصاد، (۱۶۹).
- ملاکریمی، فرشته. (۱۳۹۴). نظارت بر مصرف تسهیلات در قراردادهای بانکی. قابل دسترسی در: https://www.mbri.ac.ir/IslamicBanking/IslamicBanking_Page?News_ID=211913